

ГАПОНЕНКО Г. І., кандидат економічних наук, доцент
ШАМАРА І. М., кандидат економічних наук, доцент
кафедри туристичного бізнесу та країнознавства,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна)

ЕКОТУРИЗМ В КРАЇНАХ АЗІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Гапоненко Г. І., Шамара І. М. Екотуризм в країнах Азії: досвід для України.

Вступ. Туризм пов'язаний з механізмами природокористування. З іншого боку доведено негативний вплив туризму на природне середовище. Отже об'єктом дослідження виступає екотуризм з точки зору концепції раціонального та відповідального природокористування.

Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування перспектив розвитку екологічного туризму в Україні на основі азійського досвіду. Для багатьох країн Азії екотуризм є основною галуззю національної економіки. Разом з цим, населення цих країн відповідально ставиться до підготовки прийняття «зелених» туристів, що пов'язано з екологічними особливостями природних територій.

Методологія дослідження. За допомогою статистичного, графічного та аналітичного методів розглянуто особливості розвитку екотуризму в Китаї та В'єтнамі.

В результаті дослідження виявлено пріоритетні напрями для розвитку екотуризму, які, в першу чергу, потрібно реалізовувати в Україні: формування розуміння у населення країни необхідності розвитку екотуризму; реструктуризація вітчизняної індустрії туризму; удосконалення нормативно-правової бази та політики щодо розвитку екотуризму; розвиток людських ресурсів у цій сфері; необхідність інвестицій; створення сприятливого середовища для розвитку екотуризму.

Висновки. На думку авторів, саме в Китаї та В'єтнамі віднайшли оптимальний механізм регулювання розвитку екотуризму, що може бути перейнятий Україною. Відзначено, що в нашій країні рекреаційний, історико-культурний і природний потенціал майже не реалізовані через ряд стримуючих факторів. Наукова новизна статті полягає в порівнянні досвіду організації екотуризму в обраних країнах Азії та Україні та розробці на цій основі шляхів виходу з кризового становища вітчизняної туристичної галузі. В подальшому перспективним розглядається дослідження напрямів застосування азійського досвіду державного регулювання розвитку екологічного туризму в Україні.

Ключові слова: раціональне природокористування, екотуризм в Україні, країни Азії, туристична індустрія Китаю та В'єтнаму, заповідник.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна туристична галузь стає все більш «зеленою», все більша кількість туристів приділяють увагу питанням екологічності курортів і дестинацій, аспектам збереження природних комплексів, все більша кількість відпочиваючих обирають в якості потенційних дестинацій природні, не займані господарською діяльністю людини території. Для багатьох країн екотуризм є основною галуззю національної економіки. Так, одним з найпопулярніших напрямків на азійському туристичному ринку в наш час є еко- і агротуризм. Наприклад, громада рибалок на філіппінському острові Палаван за невелику плату пропонує туристам морські прогулянки, в ході яких можна спостерігати за морськими тваринами. На думку місцевих жителів, заробітки від таких екскурсій істотно покращують життя громади. Подібні мікрокомпанії, що функціонують по всій Азії, дають населенню додатковий фінансовий стимул піклуватися

про навколишнє середовище і підтримувати зростаючу індустрію екотуризму.

Потрібно підкреслити, що уряди азійських країн і представники місцевих туристичних спільнот особливо підтримують екологічний туризм. Камбоджа, наприклад, стала першою державою Південно-Східної Азії, яка підписала угоду з радою Global Sustainable Tourism, згідно з якою увагу влади буде приділено саме цьому виду туризму. Представники етнічної групи Цян (Qiang), що живуть в горах на південному заході Китаю, заробляють тим, що продають туристам страви, приготовані з органічних продуктів. А в Індонезії гроші, отримані від туристів, які проживають в екоготелях на території дощових лісів, йдуть на захист зникаючого виду орангутанів [1].

В Україні цей вид туризму почав розвиватись не так давно, але зараз все більше учасників туристичного ринку пропонують саме екотуристичний продукт. Проте, на наш

погляд, далеко не кожен з них усвідомлює класичне розуміння терміну «екотуризм», в основі якого лежить не тільки відпочинок на природі, а й освітня складова, свідомість і ключова роль місцевої культури.

Отже метою статті є науково-теоретичне обґрунтування перспектив розвитку екологічного туризму в Україні на основі азійського досвіду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика розвитку екологічного туризму для вітчизняної науки хоч і є відносно новою, проте вона перебуває в епіцентрі уваги багатьох науковців. Найбільший науковий інтерес становлять праці таких вчених, як В. Безсонюк, М. Волошина, Г. Ємець, Ю. Зінько, В. Євдокименко, О. Король, Ю. Кушнір, М. Лендел, О. Любіцева, В. Мацол, Т. Пінчук, А. Чудновський та ін.

Викладення основного матеріалу дослідження. Оскільки екотуризм є важливим для екологічної освіти, підтримки культури корінних народів та місцевого економічного розвитку, потрібні як інвестиційні, так і державні заохочення в цю сферу. Міжнародний екотуризм в світі приніс \$93-233 млрд доходу у 2016-2018 році [2].

В якості головних принципів організації і проведення наукових досліджень в сфері екологічного туризму виступають такі:

1) орієнтація на фактори і механізми сталого розвитку, під яким розуміється позитивний загальний баланс екологічних, соціально-культурних та економічних ефектів від туризму;

2) диференційованість і логічна послідовність етапів досліджень і робіт в сфері розвитку екотуризму;

3) екологічна безпека природокористування, що розуміється як комплекс вимог і рекомендацій для оптимізації механізмів збереження і відновлення навколишнього середовища (природного і соціально-культурного) з метою довгострокового отримання доходу від туристичної діяльності;

4) ефективне використання, охорона і реконструкція природного середовища;

5) економічна ефективність діяльності, що визначається закономірностями функціонування ринкових механізмів;

6) соціальне партнерство між органами влади, суб'єктами бізнесу, місцевими громадами, широким колом зацікавлених неурядових організацій;

7) оптимальність просторової організації на основі комплексного використання природних, трудових і матеріально-технічних ресурсів і умов, комбінування і

кооперування підприємств, об'єднання інженерних споруд, будівельних баз і науково-технічного обслуговування;

8) функціональна організація і зонування території для розвитку екотуризму;

9) відповідність розроблюваних і реалізованих заходів специфіці й особливостям, властивим як екологічному туризму, так і конкретній території.

Важливою є проблема значного розриву між національними та регіональними науковими школами різних країн, що займаються проблемами розвитку екологічного туризму. Тому дуже важливо проводити міждержавні дослідження впливу екотуризму, в комплексі вивчати досвід його розвитку в різних країнах і регіонах світу. Це дозволить виявити найбільш ефективні механізми розвитку екотуризму, знайти кращі формати для їх застосування в конкретних ситуаціях [3].

Наприклад, в Китайській народній республіці можна виділити наступні зони, де надзвичайно розвинуті екотуризм і гірський туризм. По-перше це провінція Сичуань, яка перебуває на півдні центральної частини Китаю. У провінції розвинене сільське господарство вирощується рис і пшениця. Провінція Сичуань відзначається численністю древніх селищ Хуанлунсі, Пінле, Шанлі, Людун, Сяньші, Лічжуан, Лоба-і Фубао. У Сичуані здебільшого розвивається екологічний туризм та народна медицина. Завдяки зусиллям китайського уряду і міжнародної допомоги туризм став потужним двигуном економічного зростання провінції, незважаючи на руйнівні землетруси 2008 року.

Також потрібно відзначити, що як уряд Китаю, так і його жителі дуже відповідально ставляться до підготовки зустрічі «зелених» туристів. Протягом останніх років на південному березі Тайху активно розвивається екологічний туризм, повсюдно створюються ландшафтні поля і сади [4]. Хотілося б звернути особливу увагу на китайський досвід розвитку туризму на природних територіях, які особливо охороняються. Порівняно зі станом справ в Україні екотуризм в цій країні має значні особливості і методично якісно розроблений, зразково поставлений.

Протягом всієї історії в Китаї існували території, в яких заборонялося вести господарство. Вони строго охоронялися. Причини до того були різні – релігійні, економічні або політичні. В цілому охорона природи в Китаї формувалася за типовим для нас зразком, тобто орієнтувалася на створення заповідних територій із суворим режимом охорони. Перші державні заповідники стали створюватися

в країні тільки з 1956 року, коли туризм особливо не розвивався. Все змінилося в 1980-ті роки, коли економіка Китаю стабілізувалась, а потім вступила в фазу економічного зростання. Країна відкрилася для зарубіжних туристів. У Китаї 14 заповідників, включених до Міжнародної програми «Людина і біосфера». Всі вони беруть участь в розвитку екотуризму.

Наприклад, заповідник Чанбайшань знаходиться на північному сході країни, в горах, на кордоні з Кореєю. Заповідник державний, заснований в 1960 році і займає приблизно 200 тис. га. Від управління лісового господарства провінції заповідник щорічно отримує близько одного мільйона китайських юанів – на боротьбу з лісовими пожежами, охорону, науково-дослідницьку та просвітницьку діяльність [4].

Розвиток екотуризму в заповіднику почався з кінця 1970-х років. Тоді він був відкритий для відвідування іноземними туристами, і почалося створення необхідної інфраструктури. Заповідник розділили на три зони. Головна зона, яка становить приблизно дві третини загальної площі, абсолютно заповідна та заборонена для туристів. Друга зона, експериментальна, – відводиться для наукових досліджень і регламентованого туризму. І третя, буферна, зона, відведена для масового екологічного туризму. Доходи від туризму в цій зоні формуються за рахунок продажу вхідних квитків, оплати проїзду по заповіднику, стоянки транспорту, проживання в готелях, плати за використання підйомників, доходів від роботи магазинів. В результаті вже в 1996 році заповідник отримав дохід від туризму 9,23 мільйонів юанів, тобто майже вишов на збалансований бюджет [4].

Отже є концептуальне розходження в українському і китайському підходах до джерел фінансування заповідних територій. Якщо ми дотримуємося, і цілком обґрунтовано, принципу переважного бюджетного фінансування, то китайці орієнтуються на змішане фінансування, в тому числі і за рахунок

доходів від туризму. Але хотілося б звернути увагу на те, що форми, обсяг і навіть можливості туризму в заповідниках Китаю тісно пов'язані з екологічними особливостями їх територій. У заповідниках I і II груп, що володіють стійкими екосистемами, дозволені і природно-пізнавальний, і екологічний екскурсійний, тобто досить масові форми туризму. Далі йдуть обмеження, і, нарешті, в V групі категорій заповідників, з крихкими екосистемами, туризм заборонений.

Поряд з позитивними результатами, такими як зростання доходів місцевого населення від екотуризму, є і негативні наслідки. У їх числі вирубка дерев для будівництва гостєвих будинків та інших об'єктів туристичної інфраструктури, що призводить до деградації рослинного та ґрунтового покриву, зростання кількості твердих побутових відходів, для яких немає єдиної системи утилізації та ін. Також наявний негативний вплив екотуризму на культурне та соціальне середовище малих народів та національних меншин, зокрема, проблеми асиміляції унікальної культури, комерціалізації традицій і звичаїв, розшарування суспільства тощо.

В'єтнам – це новий напрямок для українських туристичних операторів. Країна з древньою самобутньою культурою і сприятливими кліматичними умовами, довгий час залишалася маловідомою мандрівниками і туристами. Але в останнє десятиліття в країні почався справжній економічний бум, і сьогодні В'єтнам виборює статус важливого виробничого, торгового і культурного центру Південно-Східної Азії. Це створює чудову нагоду для розвитку туристичної галузі та індустрії розваг. За останні три роки В'єтнам продемонстрував значне зростання туристичної індустрії. Він був включений до списку провідних швидкозростаючих туристичних місць у світі. Еко туристи у В'єтнамі становлять понад 50% міжнародних і майже 30% внутрішніх туристів. Найпоширеніші види активності серед туристів у В'єтнамі наведені в табл. 1 [5].

Таблиця 1

Види активності екотуризму у В'єтнамі [6]

Вид активності	Закордонні еко туристи	Внутрішні еко туристи
Лісові прогулянки	X	X
Альпінізм	X	X
Відвідування сіл етнічних меншин	X	X
Морський дайвінг	X	
Рафтинг	X	
Подорож селами	X	
Спостереження за птахами	X	
Відвідування фруктових садів	X	X
Гребля	X	X
Кемпінг		X
Риболовля і полювання		X

Екологічний туризм в країні базується на наступних принципах [6].

Принцип 1. Підвищення обізнаності туристів щодо особливостей природного середовища та залучення їх до робіт із збереження природи. За екологічну освіту мають відповідати співробітники туристичних фірм.

Принцип 2. Захист навколишнього середовища та підтримка вразливих екосистем. Екотуризм повинен бути пов'язаний зі сталим розвитком, любов'ю людини до природи та захистом навколишнього середовища.

Принципи 3 і 4. Підтримка та розвиток культурної ідентичності, залучення місцевих громад до екотуризму. Етнічні меншини, які живуть у природних заповідниках або поблизу них, мають особливий спосіб життя, культурну ідентичність та традиційні звичаї. Ці

особливості є частиною реальної цінності екотуризму. Однак місцеві жителі не дуже залучені до екотуризму, а більшість туристичних гідів погано знають культуру корінних народів. Але закордонні відвідувачі В'єтнаму часто люблять подорожувати селищами національних меншин, щоб спостерігати за культурою, зустрічатися з місцевими жителями та брати участь у традиційних заходах.

Для втілення цих принципів у життя в 2011 році країна отримала від Євросоюзу грант в розмірі 11 млн євро на програму розвитку соціально-відповідального і екологічного туризму, що розрахований на період до 2015 р. Цей грант – найвідчутніша допомога, яку іноземні держави коли-небудь надавали туризму В'єтнаму. Як бачимо з рис. 1, кількість екотуристів у В'єтнамі зростає з кожним роком.

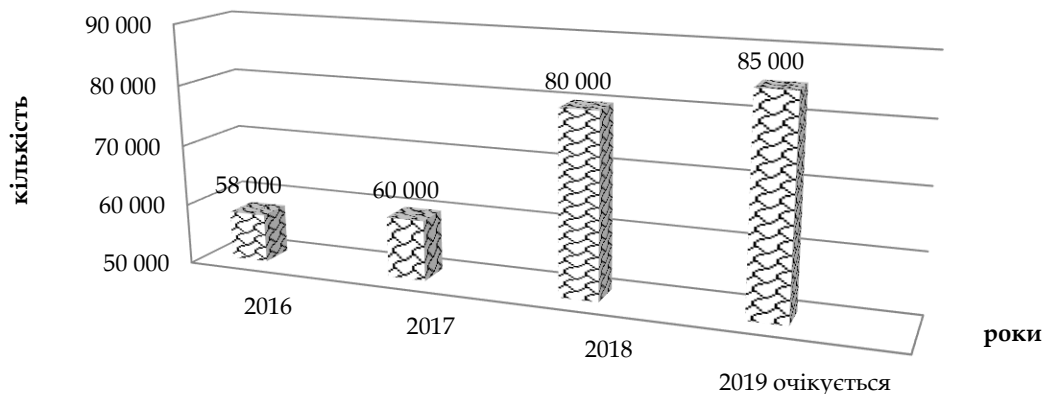


Рис. 1. Кількість екотуристів у В'єтнамі

Складений авторами за джерелом: [7]

Не зважаючи на позитивну динаміку розвитку туристичної галузі, місцеве населення все ще живе в бідності. Економічні вигоди екотуризму мають бути розділені з ним, але це не відбувається без участі громади. Китай тут є позитивним прикладом: опитування, проведене доктором наук Лі Вендзюном в 2017 р., показало, що більшість жителів біосферного заповідника Цзючжайгоу, були залучені до відповідних робочих місць туристичного бізнесу. Участь включає роботу сімейного готелю, ресторану або сувенірного магазину; оренду яків, овець та традиційного етнічного одягу для фотографування відвідувачами; роботу для готелів, ресторанів або туристичних компаній; збирання сміття в туристичних районах. Сімейний готельний бізнес є основним джерелом доходу для мешканців.

Виділимо такі пріоритетні напрями, які вимагають покращення в сфері еко-туризму В'єтнаму:

- зацікавлені органи від місцевого до центрального рівнів влади в державі повинні

координувати планування та розробку політики екотуризму, складання путівників і збереження вразливих екосистем і культурної цінності;

- необхідне проведення базових досліджень природного середовища потенційних територій для екотуризму. До них відносяться оцінка впливу на навколишнє середовище екотуристичних заходів і дослідження здатності уникнути надмірної концентрації туристів, які серйозно вплинуть на місцеве життя та природне середовище;

- гіді екотуристів повинні пройти обов'язкове навчання в коледжах або університетах. Співробітники, особливо керівники, повинні мати професійні навички та базові знання з практики екотуризму в країні та за кордоном;

- місцеві громади повинні бути обізнані про можливість заняття екотуризмом та зацікавлені в його розвитку.

В останні роки уряд В'єтнаму інвестує у вдосконалення інфраструктури та вивчення

квіткових, фауністичних, геологічних та геоморфологічних характеристик національних парків. Ці райони стали науковими майданчиками для підтримання зразків біорізноманіття. Тому багато університетів та науководослідних установ організували візити для студентів, фахівців й іноземців. Загальний обсяг капітальних інвестицій у національні парки та заповідники з 2015 по 2018 рік становив \$71,1 млрд. [7].

Порівнюючи ступінь розвитку туристичної сфери розглянутих нами азіатських країн та України, потрібно сказати, що розрив в показниках туристичних потоків досить

великий (див. табл. 2). Але причини цього полягають не тільки в ступені розвитку інфраструктури, а й в механізмах державного регулювання туристичної галузі, географічному положенні країн, різних природно-кліматичних умовах, навіть кількості населення [8].

Якщо порівнювати абсолютні значення міжнародного туризму в країнах, бачимо, що Китай займає лідируючі позиції в обраній нами групі, а В'єтнам поступається Україні в кількості приїздів на протязі всього періоду. Але якщо розглянути динаміку цього показника, стає очевидним відрив нашої країни від азіатських країн.

Таблиця 2

Міжнародні туристичні прибуття до країн в 2012-2017 р.*

Країни	Міжнародний туризм, кількість прибуттів до країни, осіб						Динаміка, 2017/2012, %
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
В'єтнам	6 848 000	7 572 000	7 874 000	7 944 000	10 013 000	12 922 000	+88,7
Китай	57 725 000	55 686 000	55 622 000	56 886 000	59 270 000	60 740 000	+5,2
Україна	23 013 000	24 671 000	12 712 000	12 428 000	13 333 000	14 230 000	-38,2

* Складена авторами за джерелом: [9]

В наш час іноземні інвестори вкладають в китайські та в'єтнамські курорти та готелі десятки мільярдів доларів США. В Україні, навпаки, рекреаційний, історико-культурний і природний потенціал майже не реалізовані через ряд стримуючих факторів:

- недостатній рівень розвиненості туристичної інфраструктури, її невідповідність світовим стандартам;

- критичний стан українських автошляхів;

- відсутність скоординованої системи дій із виведення туристичного продукту України на світовий ринок, яка б давала відчутні результати;

- низький рівень обслуговування, зумовлений низькою кваліфікацією працівників галузі;

- недосконалість нормативно-правової бази в туристичній сфері країни.

Висновки. На основі проведеного дослідження можемо виокремити напрями, які

потрібно реалізовувати в першу чергу нашій країні, виходячи з досвіду Китаю та В'єтнаму:

1) зміна сприйняття населенням необхідності розвитку екотуризму;

2) реструктуризація індустрії туризму для забезпечення професіоналізму, сталого розвитку відповідно до законів ринкової економіки та міжнародної інтеграції;

3) вдосконалення владних інститутів і політики;

4) інвестиції в розвиток інфраструктури та матеріальних об'єктів для екотуризму;

5) створення сприятливого середовища для розвитку екотуризму;

6) розвиток людських ресурсів у сфері екотуризму.

Таким чином, можна зробити висновок, що екотуризм в Україні має чималі перспективи для розвитку, а саме, як складова внутрішнього, а головне і міжнародного туризму на перспективу.

Література.

1. *Lindberg K., Hawking D.* Ecotourism: A Guide for Planners and Managers. *The Ecotourism Society*. 1993. North Bennington (USA). Vol. 1. P. 15-31.
2. Міжнародна екотуристична організація (TIES). URL: <http://www.ecotourism.org>.
3. Туристична політика зарубіжних країн: підручник / кол. авт.; за ред. **А. Ю. Парфіненка**. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 220 с.
4. Особливості розвитку екотуризму в Китаї. URL: <https://www.omsk.kp.ru/daily/26002/2928949/>
5. Організація сільського зеленого туризму у В'єтнамі. URL: <https://vitm.vn/introduction>
6. Види діяльності екотуризму у В'єтнамі. URL: <http://ecofriendlyvietnam.com/ecotourism-in-vietnam/>
7. Офіційний сайт В'єтнамської адміністрації туризму. URL: <http://vietnamtourism.gov.vn/english/index.php/items/13551>
8. *Haronenko H., Shatara I.* Rural green tourism: hidden opportunities for Ukraine. *Research and Innovation: Collection of scientific articles*. 2019. New York: Yunona Publishing. P.143-147.
9. Мировой атлас данных. URL: <https://knoema.ru/atlas>

References.

1. Lindberg K., Hawking D. (1993). «Ecotourism: A Guide for Planners and Managers». *The Ecotourism Society*. 1993. North Bennington (USA). Vol. 1, pp. 15-31.
2. International Ecotourism Organization (TIES). Available at: <http://www.ecotourism.org>.
3. *Turystyczna polityka zarubizhnykh krain*. [Tourism policy of foreign countries]. (2015). In *Parfinenka A. Yu.* (ed.). «KhNU imeni V. N. Karazina». Kharkiv. Ukraine.
4. Features of development of ecotourism in China. Available at: <https://www.omsk.kp.ru/daily/26002/2928949/>
5. Organizing rural green tourism in Vietnam. Available at: <https://vitm.vn/introduction>
6. Ecotourism activities in Vietnam. Available at: <http://ecofriendlyvietnam.com/ecotourism-in-vietnam/>
7. Official site of the Vietnam Tourism Authority. Available at: <http://vietnamtourism.gov.vn/english/index.php/items/13551>
8. *Haponenko, H. and Shamara, I.* (2019). «Rural green tourism: hidden opportunities for Ukraine». *Research and Innovation: Collection of scientific articles*. New York: Yunona Publishing, pp. 143-147.
9. World data atlas. Available at: <https://knoema.ru/atlas>

Abstract.

Haponenko H., Shamara I. Ecotourism in Asia: experience for Ukraine.

Introduction. Tourism is related to the mechanisms of nature management. On the other hand, the negative impact of tourism on the environment has been proven. Therefore, the object of the study is ecotourism in terms of the concept of sustainable and responsible nature management.

The purpose of the article is to provide a scientific and theoretical substantiation for the development prospects of ecological tourism in Ukraine based on Asian experience. Ecotourism is a major sector of the national economy for many Asian countries. At the same time, the population of these countries is responsible for the preparation of the "green" tourists reception, which is connected with the ecological features of the natural territories.

Research methodology. Features of ecotourism development in China and Vietnam are examined using statistical, graphical and analytical methods. The research revealed priority directions for the development of ecotourism, which, first of all, need to be implemented in Ukraine: forming an understanding of the need to develop ecotourism in the country's population; domestic tourism industry restructuring; improving the legal framework and policy for the ecotourism development; development of human resources in this field; the need for investment; creation of favorable environment for ecotourism development.

Conclusions. According to the authors, it was in China and Vietnam that they found the best mechanism for regulating the development of ecotourism that Ukraine could adopt. It is noted that recreational, historical, cultural and natural potential is almost not realized due to a number of constraints in our country. The scientific novelty of the article is to compare the experience of organizing ecotourism in selected countries of Asia and Ukraine and to develop on this basis ways to overcome the crisis of the domestic tourism industry. The study of application directions of Asian experience state regulation of ecological tourism development in Ukraine is considered in the future.

Key words: sustainable nature management, ecotourism in Ukraine, Asian countries, China and Vietnam tourism industry, reserve.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2019 р.

Бібліографічний опис статті:

Гапоненко Г. І., Шамара І. М. Екотуризм в країнах Азії: досвід для України. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2019. № 2. С. 55-60.

Haponenko H., Shamara I. Ecotourism in Asia: experience for Ukraine. Actual problems of innovative economy. 2019. No. 2, pp. 55-60.

УДК 338.48.003.13(477.74)

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2019-2-10>

ДОВГАЛЬ О. В., кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії і суспільних наук, Миколаївський національний аграрний університет (м. Миколаїв, Україна)

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Довгаль О. В. *Формування та розвиток туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій Миколаївської області.*

Вступ. Дослідженню сутності і видів оцінки сучасного стану туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій у регіональній діяльності присвячено чимало робіт як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.